

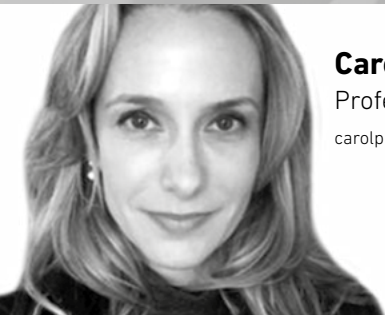

explorador

Guerres híbrides al Brasil i la guerra jurídica per derrocar la democràcia

vista prèvia >

L'arribada de l'esquerra al poder sempre comporta incomoditat per part de l'establishment que ha dominat la vida político-social d'un país. A l'Amèrica Llatina, durant l'última dècada, diversos partits d'esquerra van assolir la presidència amb un programa clarament progressista i disposat a plantar cara a les desigualtats socials. La majoria d'aquests governs, però, han caigut arran de casos de corrupció, una corrupció destapada, o inventada, des del propi poder de l'Estat en convivència amb el poder judicial i les elits econòmiques. El cas de Lula da Silva n'és l'exemple més paradigmàtic.

Carol Proner

Professora de Dret Internacional Públic de la Universidade Federal do Rio de Janeiro

carolproner@uol.com.br

Traducció: Àngel Ferrero

Nota introductòria: Aquest article ha estat escrit i editat poc abans de l'alliberament de Lula da Silva, que va tenir lloc el 8 de novembre del 2019.

El procés de persecució judicial contra l'expresident Luis Inácio «Lula» da Silva (1945) al Brasil s'ha entès com una forma exitosa de guerra jurídica, o *lawfare*, destinat a permetre silenciosament i legítima la transformació de projectes polítics i econòmics fora del control de la participació democràtica.

L'ús de la guerra jurídica, el *lawfare*, com a part de les guerres híbrides,¹ a partir dels termes definits per l'analista polític Andrew Korybko,² ha estat la forma emprada per les anomenades revolucions de colors, que van aparèixer en l'espai de l'antiga Unió Soviètica, com per exemple la revolució taronja a Ucraïna durant el 2004, i guanyà

---

1 Concepte per definir una nova tipologia de guerres centrades en la desestabilització de l'enemic per diferents mitjans, no només el militar. Un exemple clar d'aquesta tipologia és la guerra entre Rússia i Ucraïna a Crimea.

2 KORYBKO, *Guerras híbridas das revoluções coloridas aos golpes*.

elements estratègics als països de l'Orient Mitjà per rotar sistemes de govern no-alineats —les primaveres àrabs—, amb l'objectiu d'aconseguir un canvi de sistemes polítics considerats no democràtics per aconseguir governs proclius a un eix geopolític proestatunidenc.

A diversos països d'Amèrica Llatina recentment s'han registrat noves formes de l'ús del sistema de justícia, concretament per part de sectors del poder judicial, cooptats per interessos internacionals, per legitimar els processos de combat a la corrupció de sectors progressistes i democràtics, així com de líders i moviments polítics que lluiten pels drets socials i civils.

El cas del Brasil és bastant complet en aquest sentit, i després de quatre anys d'ençà la destitució il·legal de l'expresidenta Dilma Rousseff (1947) per un procés d'*impeachment* sense responsabilitat el 2016, que podem qualificar com a cop d'estat,³ el país està completament transformat. Ho està pel que fa a les seves regles bàsiques en les relacions entre allò

---

3 PRONER, «A resistència ao golpe de 2016».

públic-estatal i allò privat, havent-se experimentat un gir cap a reformes neoliberals postdemocràtiques i un profund procés de desnacionalització, un gir que va començar amb la presidència del successor de Dilma, Michel Témer (1940). Aquest gir mai hagués estat possible en clau democràtica sense el cop d'estat contra el govern de Dilma.

És possible afirmar que al Brasil s'ha experimentat una nova forma de cop d'estat: un cop jurídic-parlamentari-empresarial-mediàtic, que no es diagnosticà des del principi. A l'inici dels càrrecs penals contra Lula, mentre es portava a terme l'*impeachment* contra l'expresidenta Dilma Rousseff, les causes de tots dos processos no eren clares, i encara menys es tractava d'una guerra àmplia amb motius i estratègies híbrides.

Al contrari, el que preponderava era la confiança en les intencions dels jutges i fiscals anticorrupció, quelcom saludable i desitjable per a la consolidació de qualsevol democràcia.

Mentre creixia la repulsa pública a partir del fet que els mitjans de

Hi ha una gran ironia en tota aquesta història. Al Brasil, els dos governants que més suport van donar a la lluita contra la corrupció i a favor dels sistemes de transparència en la gestió pública van ser els expresidents Lula i Dilma

comunicació erosionaven en gran mesura les biografies dels acusats convertint les investigacions en casos escandalosos de corrupció sistèmica, els acusats dels processos, confiant en les garanties jurídiques, tractaren de construir les seves defenses sobre els paràmetres del degut procés legal. En aquest punt tenim una clau important: ja que es produïa un estat d'excepció, o almenys, com ho defineix el jurista brasiler Pedro Serrano,⁴ ja es produïen mesures excepcionals dins de la democràcia. Aquests procediments ni tan sols van respectar la presumpció d'innocència, i van ser denunciats com una estratagema pel Papa Francesc (1936), en l'homilia de maig del 2015.

Hi ha una gran ironia en tota aquesta història. Al Brasil, els dos governants que més suport van donar a la lluita contra la corrupció i a favor dels sistemes de transparència en la gestió pública van ser els expresidents Lula i Dilma. Sota els seus governs es va construir el marc legal i garant de l'autonomia de la

policia federal i del Servei de la Fiscalia —Ministeri Públic amb amplis poders— perquè poguessin treballar amb tot rigor. Però són precisament els dos mandataris, i les seves gestions de govern, els principals blancs d'aquestes investigacions en processos legals simulats, fets *ad hoc* per soscar el seu llegat polític i la credibilitat dels seus projectes governamentals.

El present article està dedicat a aprofundir en la comprensió sobre com ocorre el *lawfare* en el context d'aquestes estratègies, debatent inicialment l'origen de l'estratègia contra els «humanitaristes» del dret internacional i, més tard, el gir dels propis crítics cap a l'ús instrumental de la llei amb finalitats polítiques, com a arma complementària a les guerres híbrides.

És important comprendre que el que succeeix al Brasil i a altres llocs d'Amèrica Llatina, l'ús instrumental de la llei i el sistema de justícia, té com a meta permetre un nou arrencament geoestratègic i el sorgiment de models de justícia i de govern autoritaris i neofeixistes.

La crítica al *lawfare* per part de les grans potències contra el dret internacional humanitari

El dret pot convertir-se en una arma de moltes maneres, però la més fàcil d'elles és acusar a algú de cometre crims de guerra. Així comença l'article de David Luban (1949), professor de dret i filosofia de la Georgetown University, amb el propòsit de debatre la crítica del *lawfare* associat al pensament del filòsof jurídic alemany Carl Schmitt (1888-1985).⁵

John Yoo (1967), un famós advocat coreà-americà especialitzat en dret humanitari i autor de *War By Other Means* sobre el paper dels EUA a la «guerra contra el terror», ha estat acusat de ser un expert en l'ús del *lawfare* en el sentit schmittià, o en el sentit de Clausewitz: «La guerra és la continuació de la política per altres mitjans».⁶

És important fer una advertència inicial: el concepte de *lawfare* al qual

⁵ Carl Schmitt, va ser un dels ideòlegs del règim nacional-socialista alemany i membre del partit nazi.

⁶ Carl von Clausewitz (1780-1831), va ser un general prussià i un dels majors estrategues militars occidentals. La seva obra *Vom Kriege* [De la Guerra] és encara avui un text estudiat en acadèmies militars.

⁴ SERRANO, *Autoritarismo e golpes na América Latina*.

L'ús instrumental de la llei i el sistema de justícia, té com a meta permetre un nou arrencament geoestratègic i el sorgiment de models de justícia i de govern autoritaris i neofeixistes

estem acostumats, ni que sigui un tema nou, va ser popularitzat pel general estatunidenc Charles J. Dunlap (1950) com a mètode de guerra no convencional pel qual s'utilitza la llei com un mitjà per aconseguir un objectiu militar.⁷ Dunlap senyala que el *lawfare* pot operar positivament, oferint diversos exemples de casos en els quals s'utilitzà el dret de manera militar-legal per reemplaçar hipòtesis reals de conflictes armats o guerres tradicionals.

Però abans que tingués el seu significat «positiu», l'expressió *lawfare* ha estat emprada en un altre sentit, bastant diferent del que actualment està en auge. El significat de *lawfare* és complex i és important entendre que en el seu origen es fonamenta en l'avversió de les grans potències amb el que consideren «l'ús del dret contra els seus objectius i interessos geopolítics».

Òbviament, el sentit de la paraula està relacionat amb quelcom furtiu, subreptic, un sentit de traïció o perfídia, vinculat a la idea que l'acció

de covardia, que aprofita la bona fe de qui serà enganyat. Luban es refereix als «lawriors»⁸ com una corruptela pejorativa de lawyers [advocats] que practiquen aquesta tècnica basada en fer acusacions sense fonament contra els seus enemics utilitzant el Dret Internacional Humanitari (DIH), ideat inicialment per recriminar les conductes de les grans potències.

En aquest sentit, aquells que no creuen en la neutralitat legal, reverteixen l'objectiu i ataquen aquells que fan servir el dret legítim —guanyat en l'acumulació de convencions humanitàries— per a suposats propòsits de politització i atac a la conducta militar —*ius in bello*.

Per dir-ho d'una altra manera, hi hauria un abús del DIH i del dret penal internacional amb finalitats polítiques per a afavorir un bàndol. Això sona absurd, però és important comprendre el sentit: qui són els crítics del *lawfare* i de l'ús polític furtiu del DIH? Són exactament els seus principals difusors, o aquells

que vulgaritzen aquesta forma de comprensió, i són especialment dos països: els EUA —durant l'administració Bush, entenent que la vella Europa i organitzacions com el CICR buscaven debilitar l'estratègia de la «guerra contra el terror»— i Israel —a partir de l'informe Goldstone sobre Israel i els crims de guerra a la Franja de Gaza.⁹ Els «lawriors» polititzen per a aquests estats el dret humanitari per visibilitzar l'avantatge militar d'algú.¹⁰

Quina és la trampa d'aquest raonament? Aquests crítics del primer significat pejoratiu del *lawfare* tractaven de distreure l'atenció sobre l'essència dels reclams legals sobre els motius de la guerra, el sentit ètic/legal/humanitari que sosté el DIH des de la Batalla de Solferino del 1859, construint una immensa xarxa de protecció per acumulació humanitària civilitzadora de límits al dret de la guerra.

7 DUNLAP, «Law and military interventions: Preserving humanitarian values in 21st conflicts».

8 Nota del traductor: contracció de *law* [llei], i *warriors* [guerrers].

9 RTVE, «La ONU avala el informe que acusa a Israel y Hamás de crímenes de guerra».

10 Vegi's «The lawfare project». Disponible a: <www.thelawfareproject.org>.

Les maniobres jurídic-legals passen a substituir a la guerra tradicional amb la finalitat d'assolir objectius de política exterior o de seguretat nacional

Conversió de la crítica al *lawfare* en oportunitat instrumental

La crítica al *lawfare* en aquest primer sentit, com a tàctica insidiosa suposadament utilitzada per frenar els interessos bèl·lics de les grans potències, es convertí en cert moment en una oportunitat per a elles. El *lawfare* de sentit «positiu», com l'ha definit Dunlap, està sent ara estudiat per estratègies militars com un mitjà per fer la guerra. I l'exemple més clar per comprendre aquest ús estratègic són les intervencions falsament humanitàries o amb caràcter d'ingerència humanitària —ONU, Consell de Seguretat o Missions de Pau— que, en un sentit profund, amaguen en el fons objectius econòmics i territorials.

Aquesta tendència contemporània comporta novetats molt sofisticades que es van percebre com de gran utilitat militar. Les maniobres jurídic-legals passen a substituir a la guerra tradicional amb la finalitat d'assolir objectius de política exterior o de seguretat nacional, basada en càlculs econòmics del *ius in bello*, de causar danys a un adversari polític sense recórrer a la força. L'estratègia consisteix

a utilitzar processos judicials per crear impediments als adversaris polítics per mitjà de la pràctica de l'anomenat *Strategic Lawsuit Against Public Participation* (SLAPP) [Demanda estratègica contra la participació pública].¹¹

L'anomenat *lawfare* com a tècnica de guerra jurídica fou precisament descrit per Dunlap, com s'ha referit abans, com un mètode de guerra no convencional pel qual la llei s'empra com un mitjà per assolir un objectiu militar. L'èxit del mecanisme és evident perquè utilitza la legitimitat de la llei i dels actors del sistema de justícia —la llei, la jurisprudència, la legitimitat dels jutges, fiscals, policia com a posseïdors de la violència legítima/tribunals— per procedir a la persecució política de l'enemic per la via judicial.

El combat a la corrupció com a estratègia d'atac

L'eficiència del *lawfare* també radica en una característica de la política contemporània: l'aliança de sec-

¹¹ PRING. «Strategic Lawsuits Against Public Participation».

tors del sistema de justícia amb els mitjans de comunicació hegemònics potenciant la difusió d'idees i la cooptació de l'opinió pública. I aquí és on la tècnica de manipulació del Dret s'alia amb un dels elements d'allò que podríem anomenar neofeixisme: el treball de mobilització de les masses i de politització extrema de la societat en favor de respostes autoritàries front als problemes socials.¹²

En aquest sentit, podem detectar un ús populista de la lluita contra la «corrupció sistèmica» i de l'ús de categories principals del dret internacional, dels crims transnacionals i, fins i tot, del dret internacional humanitari (DIH) amb l'objectiu d'aconseguir l'eliminació del rival polític a qualsevol preu.

La lluita contra la corrupció, emmarcada ara com el mal del segle XXI,

¹² Un clar exemple d'aquesta aliança i sistema de retroalimentació ha sortit a la llum al Brasil amb les revelacions de *The Intercept Brasil* sobre la relació entre els fiscals i els sectors polítics de la ultradreta de la societat brasilera, amb l'objectiu d'encoratjar la campanya anticorrupció i mesures excepcionals d'investigació criminal. L'aliança política també ha estat evident amb la participació dels sectors econòmics en la remuneració de les conferències i conferències dels propis inspectors als sectors privats en suport a l'operació Lava Jato.

L'eficiència del *lawfare* també radica en una característica de la política contemporània: l'aliança de sectors del sistema de justícia amb els mitjans de comunicació hegemònics potenciant la difusió d'idees i la cooptació de l'opinió pública

es formula de manera abstracta, servint perfectament a l'argument «populista qualitatiu» del que parla Umberto Eco (1932-2016) quan descriu l'*Ur-Feixisme* en 14 principis, un d'ells com «un populisme qualitatiu en oposició als parlaments, podrits i corromputs». Plantejat així, qui podria estar en contra de la lluita contra la corrupció?¹³

El discurs aglutinador subjacent en l'aplicació del *lawfare* és el combat de l'anomenada «corrupció sistèmica». En aquest punt, el progressisme llatinoamericà necessita aprofundir en una reflexió fonamental, atès que l'argument abstracte de la corrupció ha estat utilitzat també per l'esquerra de forma descontextualitzada i despolititzada, reforçant l'estratègia de judicialització de la política pròpia del *lawfare*.

Sabem que el discurs anticorruptió generalista és extremadament atractiu i popular a l'hora de cercar vots, però el resultat pot ser el reforçament de l'argument autopunitiu i

descontextualitzat del combat a la «corrupció sistèmica» dintre de la pròpia esquerra. Més enllà dels errors en la gestió pública de qualsevol partit, que han de ser combatuts i corregits sistemàticament, pel bé de qualsevol democràcia és evident que els veritables objectius en aquest combat selectiu i en aquesta mena de guerra jurídica són altres, seleccionats amb molta cura.

A ningú se li escapa a aquestes alçades que el discurs aglutinador subjacent en l'aplicació del *lawfare* és el combat de l'anomenada «corrupció sistèmica del progressisme llatinoamericà». Així, les guerres jurídiques han tingut una preferència pel combat contra les experiències progressistes de govern, els seus partits i els seus líders. Aquest atac selectiu a les esquerres s'acompanya, invariablement, de l'elogi de la gestió privada, asèptica i professional de la dreta en detriment del paquidèrmic sector públic intervencionista i estatalista de les esquerres. Com a discurs de fons es reprenen les tradicionals banderes del neoliberalisme de la dècada dels 1980: ineficàcia de la maquinària pública, malbaratament de l'estat, enriquiment de líders, però

amb un refinament d'època: la forma de combatre a l'esquerra en el segle XXI és molt més sofisticada i la corrupció es tracta com un mal transnacional, equivalent al tràfic de drogues o el terrorisme internacional.

Per totes les raons exposades, és impossible entendre la megaoperació Lava Jato —coneguda com a «*Car Wash*» [rentat de cotxe]—, que ocorre al Brasil, de manera aïllada al context geopolític i geoeconòmic ensenyat pel general Dunlap al llibre *Unrestricted Warfare*, que desenvolupa la concepció de la guerra no restringida o d'ampli abast. Les evidències de l'existència d'un acord estratègic continental són abundants: des de la relació privilegiada dels fiscals de la República brasilera —especialment Rodrigo Janot (1956)— amb Kenneth A. Blanco, de la Divisió Penal del Departament de Justícia dels EUA, fins a les recurrents visites del jutge instructor de la causa, Sérgio Moro (1972) als EUA, a més de recents i escandaloses revelacions de contractes de Petrobras amb òrgans públics i privats d'aquell país.

El cas de Lula, al Brasil, considerat per Noam Chomsky (1928) el

¹³ Discurs original realitzat a l'abril del 1995 per a una conferència a la Columbia University per celebrar l'alliberament d'Europa.

No és difícil comprendre que les operacions de combat contra la corrupció esdevinguin al marge de la llei

pres polític més important del món, conté els elements complets del que significa una guerra total contra la imatge i el llegat d'un home públic i un símbol polític en els motllos de l'adversari ideal. I la persecució està lluny d'haver-se acabat. A més del cas Triplex,¹⁴ que motivà el rebuig de la comunitat de juristes per la democràcia per l'enfrontament entre Lula i el jutge Sérgio Moro,¹⁵ hi ha altres sis accions penals acusant-lo de delictes de corrupció i emblanquiment de diners, totes elles mancades de proves.

És important identificar els mecanismes d'aquesta megaoperació de combat a la corrupció sistèmica que s'està aplicant al Brasil. Per una banda, s'amplia el poder de determinats agents de la Policia Federal, del Poder Judicial i del Ministeri Públic Federal. Per l'altra, diversos magistrats amb competència ampliada per perseguir i divulgar els resultats parcials del procés, juntament amb els mitjans de comunicació, produ-

eixen una mena «d'espectacularització» dels casos davant l'opinió pública. Tot plegat mentre es viola el dret dels acusats a la presumpció d'innocència, atès que, evidentment, l'escàndol mediàtic és, a la pràctica, una forma eficaç d'anticipar la culpabilitat i la condemna.

La mateixa metodologia també ocorre en altres països de la regió. A l'Argentina, entre el 2 de novembre del 2017 i el 6 de març del 2018, l'expresidenta Cristina Fernández de Kirchner (1953) va rebre tres processaments judicials, dos per presumptes delictes de corrupció i un per interferir-se presumptament en la investigació de l'atemptat contra la Asociación Mutual Israelita Argentina (AMIA), succeït a Buenos Aires el 1994. A l'Equador, el 3 de juliol del 2018 un tribunal del país va dictar una ordre de presó i captura internacional contra l'expresident Rafael Correa (1963). Prèviament, el 14 de desembre del 2017, era condemnat a sis anys de presó el vicepresident Jorge Glas (1969), acusat de corrupció. I el 17 de juny del 2018 era capturat a Madrid, per sol·licitud de l'Equador, Pablo Romero, que va formar part de l'equip de govern de Correa.

Com és cada cop més evident, la guerra jurídica es consolida com una estratègia central que combina mitjans i mètodes de combat jurídic per fer possible els plans regionals de disputa econòmica i política, valent-se de la producció de la inestabilitat que només un suposat implacable combat contra la corrupció és capaç de produir.

El resultat és el reflux dels governs progressistes, assetjats, defensar-se de les acusacions per mitjà de fràgils lleis estatals en un moment en el qual l'atac prové del poderós enquadrament del combat contra la corrupció com un mal major un crim de contorns transnacionals, d'apel·lació universalista humanitària, com veurem més endavant.

Hi ha, per tant, una diferència dramàtica en la mena d'armament d'aquesta guerra profundament asimètrica. Per una banda, la defensa dels acusats busca recórrer a l'arsenal del garantisme liberal de la legislació per fer valer, entre d'altres, el *due process of law*: els principis de contradictorietat, el dret a la defensa i a un jutge imparcial, i la presumpció d'innocència, entre d'altres. Per

14 Presumpte cas de corrupció en el qual s'acusa al president Lula de concedir favors a canvi d'un apartament triplex.

15 PRONER, *Comments on a notorious verdict. The trial of Lula*. PRONER, *Brasil. La verdad vencerá*.

La judicialització de la política deixa en evidència la col·laboració del sistema de justícia amb els mitjans de comunicació, violant la presumpció d'innocència i contribuint a l'avanç de polítiques neoconservadores

l'altra, amb l'argot supranacional manllevat dels crims més greus contra la humanitat, l'atac ve en forma de pre-judici, a través de mitjans hegemònics, que acusen els exgovernos progressistes d'haver comès crims típics d'una organització criminal que amenaça a la democràcia a tot el planeta.

A un costat hi ha el pres, a l'altre, els seus acusadors, jutges, opinió pública, excepció jurídica, criminalització i sanció. Els justiciers d'aquesta mena d'atrocitats són tractats com herois per salvar la democràcia contaminada per pràctiques corrosives.

Tres elements d'eficiència del lawfare al Brasil

Partint de l'esmentat argument major —la lluita contra la corrupció sistèmica elevada a la categoria de crim que amenaça les democràcies, que amenaça la humanitat— no és difícil comprendre que les operacions de combat contra la corrupció esdevinguin al marge de la llei o, com s'ha dit a la sentència contra Lula, fonamentades en una llei ampliada, que recrea l'infame principi,

in dubio pro societatis, i que justifica la violació de garanties jurídiques, drets civils i llibertats individuals. A la pràctica, fins i tot sense proves, es necessari responsabilitzar algú per la seva corrupció i mala política.

És possible senyalar almenys tres aspectes fonamentals per tal que el *lawfare* tingui èxit:

1) En primer lloc, l'existència d'un Poder Judicial fort davant la resta de poders de l'estat per actuar amb autonomia i prevalença, valent-se del mantell d'institucionalitat i legalitat propis del poder responsable de l'administració de la justícia. El llenguatge tècnic i l'argument que es combat un mal major ajuden a consolidar el prestigi del poder judicial que, en el cas del Brasil, presenta aquests processos com la seva actuació més destacada davant la fallida de legitimitat tant del poder executiu després d'un cop blanc —l'*impeachment* contra Dilma Rousseff, el 2016— com del poder legislatiu, qüestionat per la seva corrupció.

2) En segon lloc, l'autonomia de la fiscalia, del Ministeri Públic i del sis-

tema d'acusació, que situen aquests òrgans com lliures de qualsevol control i que, fonamentat en el combat al mal major, és a dir la corrupció, atribueix als seus agents la missió heroica de fiscalitzar els mals de la democràcia. Com més consolidada està l'autonomia d'aquest poder i el suport popular al Ministeri Públic investigador-acusador, més àmplia i eficient serà la guerra jurídica.

3) Finalment, els processos mediàtics de manipulació de l'opinió pública. La judicialització de la política deixa en evidència la col·laboració del sistema de justícia amb els mitjans de comunicació, violant la presumpció d'innocència i contribuint a l'avanç de polítiques neoconservadores. De missatges subtils a campanyes internacionals, els grans mitjans de comunicació entonen un suposat discurs contra la corrupció per assegurar el suport, o almenys l'apatia, davant d'operacions de combat a la corrupció impulsades des del *lawfare*.

Considerant tot l'anterior, es tornen habituals les pràctiques de criminalització anticipada de l'adversari, la difamació, la divulgació de notícies

No és una novetat afirmar que els poders hegemònics han après a adaptar els discursos humanitaris als seus interessos

falses i el pre-judici a través de l'exposició mediàtica que desestabilitza l'acusat fins al punt de «l'execració pública». Com en una guerra, avancen cap a l'enemic produint la seva persecució, la destrucció de la seva imatge i la seva inhabilitació política. La gran arma estratègica està en la combinació d'accions aparentment legals amb l'àmplia cobertura mediàtica per pressionar l'acusat i el seu entorn, fent-lo fràgil i vulnerable.

I podem anar més enllà per entendre la profunditat de l'estratègia. No és una novetat afirmar que els poders hegemònics han après a adaptar els discursos humanitaris als seus interessos. I és curiós que, per a l'eficaç combat a la corrupció sistèmica, els operadors hagin percebut els avantatges de l'ús d'un principi que deriva del dret internacional humanitari, emprat al llarg de la humanitat per a l'eficaç combat dels crims de lesa humanitat, com el genocidi. Es tracta del principi de l'extraterritorialitat o de la jurisdicció universal, el principi que va permetre que l'exdictador xilè Augusto Pinochet (1915-2006) fos perseguit arran de la petició d'extradició del jutge Baltasar Garzón (1955). Aquest principi, que hauria de

ser utilitzat per a crims de màxima gravetat, s'adapta perfectament a l'ús instrumental d'un suposat combat contra la corrupció transnacional, corrompent el sentit de la pròpia corrupció, entesa aleshores com un crim simbòlicament molt greu, dels que lesionen la humanitat.

Combinat amb aquest pretext de la corrupció que lesiona la humanitat, hi trobem també una altra analogia: la de la lluita contra el terrorisme. Com se sap, la guerra contra el terrorisme —impulsada després de l'11 de setembre del 2001— va permetre la interpretació ampliada del dret aplicat als conflictes armats per a, gradualment, fer desaparèixer la diferència entre dret penal intern i dret internacional humanitari, creant una nova categoria d'enemic: el potencial terrorista. El terrorisme passa a ser un mal que amenaça a tota la humanitat, en qualsevol moment i en qualsevol lloc. Sobre aquesta matriu, el concepte de corrupció, com un mal sistèmic, supranacional, es vincula al de terrorisme, ja que el criminal corrupte, potencialment membre d'una organització criminal, és capaç de moure diners a través del sistema financer transnacional. Aquesta

comparació conceptual facilita enormement l'estratègia ideològica de cristal·litzar el consens sobre la corrupció com un crim major, d'extensió internacional, pròpia de les màfies, de les organitzacions criminals.

Profundització neoliberal i neofeixista

El fet que existeixin elements comuns o que es repeteixin no vol dir que sigui fàcil definir amb claredat els blancs en cada situació. Però no hi ha cap dubte que, en cada cas, un dels objectius del *lawfare* és la restauració del neoliberalisme o la seva profundització per la via judicial. I això té molt a veure amb la idea d'Estat post-democràtic o sistemes democràtics operant dintre dels límits cada cop més estrets —les democràcies de baixa intensitat que defineix el sociòleg Boaventura de Sousa Santos (1940)—, veient la seva funcionalitat per a la concentració del poder.

En aquest sentit, els sistemes que operen la judicialització de la política i promouen l'erosió de partits progressistes d'esquerra

Un dels objectius del *lawfare* és la restauració del neoliberalisme o la seva profundització per la via judicial. I això té molt a veure amb la idea d'Estat post-democràtic

o centre-esquerra són, com a tals, extremadament eficients per fer prosperar l'oposició política que, per atendre les demandes d'hiperconcentració de la riquesa i acumulació de la renda, corresponen al fenomen del neofeixisme que prospera a tota la regió.

El cas brasiler, un cop més, sembla ser el més complet en totes les dimensions, incloent la de percebre la guerra jurídica com una eina «legal» que atorga supra-poders a favor d'un nou ordre. Cap moment de la història del país, ni tan sols la dictadura militar del 1964, serà comparable amb el que promet ser el govern neofeixista de Jair Bolsonaro (1955) pel que fa al desmantellament de l'agenda sobirana nacional i la destrucció de drets. La ultradreta va vèncer a les eleccions i pretén instal·lar en el Ministeri de Justícia l'aparell de l'Operació Lava Jato per criminalitzar partits polítics i arrestar líders i quadres de l'esquerra política i dels moviments socials. La primera mesura de Bolsonaro va ser nomenar com a ministre Sérgio Mora, el jutge que es va dedicar a perseguir Lula. Més enllà dels fets concrets en països específics, el que podem

percebre, comprnent el *lawfare* com una eina dels neofeixismes, són les característiques estructurals que fàcilment es revelen en l'argumentació que hem realitzat. En especial l'element de commoció popular —corrupció sistèmica, rebuig a la política i als polítics, feblesa del parlament davant el poder judicial, pretesament incorruptible— treballant quelcom que el feixisme té com a element estructural: cooptar les bases populars i aconseguir la politització de la societat en un sentit autoritari.

Els neofeixismes contemporanis, com a fruit de la crisi del marc liberal i dels consensos democràtics, també sorgeixen per la derrota dels partits de dreta, forçant les elits a pactar amb els candidats de la ultradreta, evitant l'ascens de l'esquerra o, en ocasions, destruint governs no alineats. Per a la burgesia liberal, el pacte amb el neofeixisme és el preu a pagar per la derrota del progressisme, facilitant enormement l'execució de cops parlamentaris-mediàtics-judicials, la criminalització de les lluites socials i democràtiques, la repressió de les manifestacions i de les lluites pels drets socials i civils.

Reaccions possibles

La millor forma de reaccionar davant la construcció d'aquest edifici punitiu de la judicialització de la política que, necessàriament, també afecta les organitzacions de la societat civil i els moviments socials, serà conèixer bé els seus mecanismes i estratègies per poder denunciar-les.

En el cas del Brasil, hem tingut la casualitat de conèixer els detalls per les denúncies de *The Intercept*, que han provocat la pèrdua de legitimitat de l'operació Lava Jato, però si no fos per aquestes revelacions i proves dels crims funcionals dels jutges i fiscals, seria molt difícil comprovar els fets en contra de l'opinió publicada.

Cal acceptar-ho: els demòcrates, perquè confiem en la llei i la justícia, hem fet fortes i atorgat autonomia a les elits judicials del nostre país. Lamentablement, ens ha portat molt de temps adonar-nos que ja estava en marxa un pla de desestabilització que implicava l'ús dels sectors del sistema de justícia.

Ara és fonamental, per exemple, entendre com es realitzaren els acords

La criminalització de l'esquerra, dels partits i de les lluites pels drets, juntament amb la corrupció del sistema de justícia està portant a una regressió institucional i democràtica insostenible a curt termini

d'assumpció de responsabilitat per processos de corrupció firmats entre empreses estatals i empreses nacionals i el Departament de Justícia dels EUA. El rol que ha tingut l'FBI i la CIA en aquestes maniobres. Es fa necessari entendre el paper que juga l'acadèmia de formació dels quadres judicials llatinoamericans en els cursos oferts per organismes internacionals, per ONG i *think tanks* i per l'acadèmia estatunidenca. Serà definitiu parar atenció a les denúncies fetes per WikiLeaks i Julian Assange (1971) sobre les relacions secretes entre funcionaris llatinoamericans i el servei d'intel·ligència dels EUA, o d'altres països connectats als interessos econòmics d'empreses de gas, energia elèctrica, petroli, construcció civil, aviació, tots els sectors que estan sent destruïts per les operacions de combat a la corrupció.

Cal entendre el paper específic d'alguns agents en aquest procés. El cas emblemàtic és el del jutge Sérgio Moro, encarregat del cas Lula, que migrà de la magistratura a la funció de ministre de Justícia del govern Bolsonaro amb la missió d'implementar una agenda de reformes legislatives àmpliament repressives

contra la població pobra del país, contra els moviments socials i afavorint el sistema d'excepció inaugurat per l'operació Lava Jato.

Però hi ha signes positius a la vista. El recent reconeixement de Lula com a perseguit polític per part de l'Ajuntament de París, distinció únicament donada a 17 personalitats al llarg de la història com ara Nelson Mandela (1918-2013) o el Dalai Lama, mostra que la resistència internacional està donant resultats.

L'estatus de perseguit polític atorgat per l'Ajuntament de París també és essencial perquè, internament, juntament amb les instàncies legals superiors, es consolidi la idea que la permanència de Lula com a pres polític és inacceptable i deshonra la justícia brasilera. És crucial que la Cort Suprema Federal entengui que l'arrest ja es percep a tot el món com una estafa enorme i sense disfressa. Els detalls legals del cas, alguns citats en la justificació de l'honor concedit per la ciutadania de París, són estudiats per acadèmics francesos com un exemple de *lawfare*, de la guerra híbrida que produí un cop jurídic-mediàtic-parlamentari contra

Dilma i l'encarcerament anticipat de Lula, impedint-li competir en les eleccions del 2018 quan encapçalava totes les enquestes. Amb aquesta doble estratègia es feu possible un pla per a la interrupció de les forces productives autònomes del país, un paquet de reformes neoliberals, i les etapes sincròniques de desnacionalització de les companyies d'energia i de matèries primes, el que soccava el projecte de desenvolupament autònom i independent, posant en perill el futur del país.

El resultat d'aquests quatre anys obscurs és devastador, però la situació viscuda al Brasil no és cap anomalia, sinó que forma part d'un pla pervers que obeeix a una estratègia regional. Hondures, l'Equador, l'Argentina, Paraguai, Perú... tots aquests països que tenen davant seu greus crisis político-socials que, independentment del seu model, han estat causades per l'ús polític del sistema judicial i el seu ús per promoure processos anticorrupció. Quan una ciutat com París atribueix a Lula un estatus d'aquesta magnitud, alhora que reconeix el treball que ha fet per reduir les desigualtats socials i econòmiques des de la

presidència, és un gran avenç i ajuda enormement no només a l'alliberament de l'expresident, que no és una finalitat en si mateixa, sinó que col·labora amb les lluites de tot un país per alliberar-se de la immensa trampa institucional i política de la qual és víctima.

Com s'ha esmentat ja, revelar la perversitat i el caràcter corrupte dels propòsits del *lawfare* i diferenciar-los de la lluita sana contra la corrupció és un compromís de qualsevol democràta. Com avaluen molts analistes, no és exagerat reconèixer que la guerra jurídica s'ha convertit en un dels majors perills per a la democràcia del món, i no només per a Amèrica Llatina. La criminalització de l'esquerra, dels partits i de les lluites pels drets, juntament amb la corrupció del sistema de justícia està portant a una regressió institucional i democràtica insostenible a curt termini. ■

■ Bibliografia

DUNLAP, Colonel. «**Law and military interventions: Preserving humanitarian values in 21st Conflicts**» [en línia]. Disponible a: <www.people.duke.edu>.

ECO, Umberto. «**El fascismo eterno**» [en línia]. Disponible a: <www.operamundi.uol.com.br>.

KORYBKO, Andrew. *Guerras híbridas das revoluções coloridas aos golpes*. São Paulo: Editora Expressão Popular, 2018.

PRING, George W. «**Strategic Lawsuits Against Public Participation**» [en línia]. Disponible a: <www.digitalcommons.pace.edu>.

PRONER, Carol (et al). «**A resistência ao golpe de 2016**». Disponible a: <www.biblioteca.clacso.edu>.

PRONER, Carol (et al). *Brasil. La verdad vencerá*. Buenos Aires: CLACSO, 2018.

PRONER, Carol (et al). *Comments on a notorious verdict. The trial of Lula* [en línia]. Disponible a: <www.clasco.org>.

RTVE. «**La ONU avala el informe que acusa a Israel y Hamás de crímenes de guerra**». A RTVE, de 16 de setembre del 2019.

SERRANO, Pedro Estevam Alves Pinto. *Autoritarismo e golpes na América Latina*. São Paulo: Alameda, 2016.

THE LAWFARE PROJECT. «**The lawfare project**» [en línia]. Disponible a: <www.thelawfareproject.org>.